

АКТУАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ СУЧАСНАЙ СЛАВІСТЫКІ:

ЧАС

ПРАСТОРА

ІНФАРМАЦЫЙНЫЯ ТЭХНАЛОГІІ

УДК 811.16'1(082)

ББК 81.2я43

A43

Рэкамендавана

*Вучоным саветам ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі»*

Рэдакцыйная калегія:

В. П. Русак, В. А. Мандзік

Рэцэнзенты:

доктар філалагічных навук, прафесар Н. У. Чайка,
кандыдат філалагічных навук Н. В. Паляшчук

*Адказнасць за аўтэнтычнасць цытат і дакладнасць фактаў
нясуць аўтары тэкстаў*

Актуальныя праблемы сучаснай славістыкі: час, пра-
A43 стора, інфармацыйныя тэхналогіі : зб. навук. арт. / Нац. акад.
навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ.,
Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа ; рэдкал.: В. П. Русак,
В. А. Мандзік. – Мінск : Беларуская навука, 2023. – 341 с.
ISBN 978-985-08-3017-3.

Змешчаныя ў зборніку навуковыя артыкулы даюць комплекс-
нае ўяўленне пра асноўныя кірункі, здабыткі, праблемы сучаснай
і старажытнай беларускай мовы, метадалагічныя пошукі ў галіне
славянскай філалогіі.

Прызначаны для лінгвістаў, літаратуразнаўцаў і ўсіх, хто ціка-
віцца гісторыяй і сучасным станам славянскіх моў і дыялектаў, іх
роллю і месцам сярод моў і культур свету.

УДК 811.16'1(082)

ББК 81.2я43

ISBN 978-985-08-3017-3

© Інстытут мовазнаўства
НАН Беларусі, 2023

© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом
«Беларуская навука». 2023

<i>Анастасія Чекулаева.</i> Выражэнне прастранствева-востановічных адносін у кітайскім і беларускім мовах.....	217
<i>Фан Юань.</i> Маркіроўка значэнняў каузальнасці ў канструкцыях з імпліцытнай семантыкай	220

ВЫВУЧЭННЕ МАЎЛЕННЫХ І МЕНТАЛЬНЫХ МЕХАНІЗМАЎ ЯК СРОДАК ПРАДМЕТНА-ПРАКТЫЧНАЙ І ТЭАРЭТЫКА-ПАЗНАВАЛЬНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ЛЮДЗЕЙ

<i>Алёна Жышкевіч.</i> К востану аб суадносінах паняццяў інтэртекстуальнасць – інтэрмедіяльнасць – інтэрдыскурсіўнасць.....	225
<i>Алла Кірдуна.</i> Лінгвістычнае даследаванне полікодавых беларускіх тэкстаў у судовай экспертызе.....	232
<i>Сяргей Кураш.</i> «Метафарызм – стэнографія буйнай асобы, хуткасць яе духа»: яшчэ раз аб метафарызмамі тыпу мастацкага мыслення	243
<i>Валерыі Максімовіч.</i> Літаратурны канон М. Багдановіча як адметная форма эстэтызацыі кагнітыўнай дзейнасці	251
<i>Алена Пісарэнка.</i> Да пытання аб паўзроўневым вывучэнні мовы мастацкай літаратуры: тэарэтычны аспект	257
<i>Юлія Чагайда.</i> К востану разгляду онамасіялагічных даследаванняў у лінгвістыцы	280
<i>Тацыяна Чахоўская.</i> Фанетычны сістэмы беларускай і англійскай моў: лінгвадыдактычны аспект.....	287
<i>Іна Швед.</i> Аб рэфэрэнцыі міфалагічных з’яў у сучаснай фальклорнай традыцыі беларусаў.....	303

РОЛЯ СУЧАСНЫХ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ У ПРАВЯДЗЕННІ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

<i>Ю. С. Гецэвіч, Я. С. Зяноўка, А. У. Бабкоў, В. В. Варановіч, М. В. Супрунчук.</i> Удасканаленне лінгвістычнай базы ведаў юрыдычнай тэматыкі для сістэм машыннага перакладу і сістэмы сінтэзу маўлення	313
<i>Алена Латуцёнак.</i> Прынцыпы выдзялення адценняў значэння ў семантычнай структуры дзеясловаў у тлумачальным слоўніку беларускай мовы	322
<i>Георгій Чахоўскі.</i> Віртуальны дыскурс: тэарэтычны аспект	331

транья ўласцівасці «іншасветнай» істоты не ўяўляюць адцягнутай гнасеалагічнай цікавасці (як, напрыклад, для вучонага, які даследуе аб'ект прыроды), а цікавыя настолькі, наколькі яны скіраваны на чалавека і яго свет» [1, с. 246]; «прыярытэтам функцыі над субстантыўным вобразам тлумачыцца незразумелае (з пункту гледжання збіральніка) раўнадушша інфарманта да таго, як называецца і як выглядае тая істота, якая выконвае пэўнае міфалагічнае дзеянне» [1, с. 252–253].

Такім чынам, адметнасці рэфэрэнцыі міфалагічных з'яў ма-тываваныя як камунікатыўнымі вымярэннямі, суб'ектыўнымі фактарамі, так і ўласна міфалагічнай карцінай свету, актуалізаванай у разгледжаных тэкстах. Кантынуальнасць свету дэмануаў і сіл (якія маюць праекцыю ў чалавечым свеце), нявыражанасць субстанцыянальнасці шматлікіх міфалагічных элементаў (тыпу «лясных страхуў, лясных нечысцяў»), якія «абараняюць» папараць-кветку [5, с. 592]), з'яўляюцца цяжка пераадольнымі для дыскрэтнасці іх моўнага акрэслення, устойлівай рэфэрэнтнай сувязі з так званымі «назвамі», пад якімі даследчыкі найчасцей разумеюць «прамыя імёны»-класіфікатары.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Левкиевская, Е. Е. Мифологический персонаж: имя и образ / Е. Е. Левкиевская // Славянские этюды : сб. в честь С. М. Толстой / Ин-т славяноведения РАН ; отв. ред. Е. Е. Левкиевская. – М. : Индрик, 1999. – С. 243–257.
2. Левкиевская, Е. Е. Прагматика мифологического текста / Е. Е. Левкиевская // Славянский и балканский фольклор. Семантика и прагматика текста / Ин-т славяноведения РАН ; отв. ред. С. М. Толстая. – М. : Индрик, 2006. – С. 150–213.
3. Неклюдов, С. Ю. Образы потустороннего мира в народных верованиях традиционной словесности [Электронный ресурс] / С. Ю. Неклюдов. – URL: <https://www.ruthenia.ru/folklore/neckludov8.htm>. – Дата доступа: 16.11.2019.
4. Традиційная культура беларусаў : у 6 т. / А. М. Боганева [і інш.] ; агул. рэд. Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск : Выш. шк., 2006. – Т. 3 : Гроцкае Панямонне : у 2 кн., кн 2. – 736 с.
5. Традиційная культура беларусаў : у 6 т. / А. М. Боганева [і інш.] ; ідэя рэд. Т. Б. Варфаламеевай. – Мінск : Выш. шк., 2009. – Т. 4 : Брэсцкае Панямонне : у 2 кн., кн. 2. – 863 с.

РОЛЯ СУЧАСНЫХ ІНФАРМАЦЫЙНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ У ПРАВЯДЗЕННІ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ

УДК 056.262;316.772.5;342.725

Ю. С. Гецэвіч, Я. С. Зяноўка, А. У. Бабкоў
(Аб'яднаны інстытут праблем інфарматыкі НАН Беларусі,
г. Мінск, Беларусь),
В. В. Варановіч
(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Мінск, Беларусь),
М. В. Супрунчук
(Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт,
г. Мінск, Беларусь)

УДАСКАНАЛЕННЕ ЛІНГВІСТЫЧНАЙ БАЗЫ ВЕДАЎ ЮРЫДЫЧНАЙ ТЭМАТЫКІ ДЛЯ СІСТЭМ МАШЫННАГА ПЕРАКЛАДУ І СІСТЭМЫ СІНТЭЗУ МАЎЛЕННЯ

На примере кодексов Республики Беларусь поднимается вопрос о доступности юридических текстов на двух официальных языках для граждан разных социальных групп, в том числе для слабовидящих. Показаны связанные с распространением Интернета изменения в отношении общества к инвалидам по зрению. Обращается внимание на комплексность понятия «доступность законодательных текстов» в обществе. Рассмотрены возможности машинного перевода на сайте etalonline.by и использования портала corpus.by для автоматизации лингвистической корректуры и обработки текстов. Разрабатывается соответствующий текстовый материал для создания электронного двуязычного корпуса юридических вопросов на белорусском и русском языках.

Ключевые слова: двуязычие, код, машинный перевод, лингвистическая корректура, юридическая обработка текста.

Сучасная моўная сітуацыя ў Рэспубліцы Беларусь характарызуецца найперш як дзяржаўнае двухмоўе: на заканадаўчым узроўні замацаваны дзве дзяржаўныя мовы – руская і беларуская. У сітуацыі білінгвізму вельмі важным з’яўляецца забеспячэнне даступнасці тэкстаў рознага прызначэння на абедзвюх дзяржаўных мовах. Даступнасць заканадаўства для носьбітаў розных моў павінна стаць прыярытэтнай задачай для навукоўцаў розных галін – юрыстаў, лінгвістаў, спецыялістаў у інфармацыйных тэхналогіях. Паняцце «даступнасць заканадаўства» на сённяшні дзень атрымала асэнсаванне і ўжо звязваецца не толькі з якасцю вербальнага адлюстравання нормы, але і з публічнасцю нарматворчай і правапрымяняльнай дзейнасці, сістэматызацыяй заканадаўства, афіцыйным растлумачэннем зместу нарматыўных актаў [1].

Доўгі час аб даступнасці нарматыўных актаў узгадвалася толькі ў кантэксце патрабаванняў да якасці іх моўнага выкладу. Напрыклад, у Законе Рэспублікі Беларусь ад 17 ліпеня 2018 г. «Аб нарматыўных прававых актах» у ліку патрабаванняў да мовы дакументаў вызначаны і такія, як яе яснасць, прастата і даступнасць [2]. Забеспячэнне даступнасці і зразумеласці для кожнага грамадзяніна – гэта фактычна канчатковая мэта працэсу ўдасканалення заканадаўства ў любой прававой дзяржаве. Аднак дадзеная мэта заўсёды будзе заставацца недасягальнай без уліку моўнай сітуацыі ў краіне, без арыентавання на кожнага адрасата прававой інфармацыі як на моўную асобу. Інакш кажучы, як бы дасканалы ні быў апрацаваны заканадаўчы тэкст з пункту гледжання дакладнасці, лагічнасці, яснасці і г. д., як бы добра ні былі забяспечаны ўсе неабходныя ўмовы для азнаямлення з ім, даступнасць тэксту ўсё роўна не будзе поўнай, калі ён створаны і існуе на адной мове ў білінгвальным грамадстве. Але ў Рэспубліцы Беларусь, нягледзячы на дзяржаўнае двухмоўе, пераважная большасць заканадаўчых дакументаў рэалізавана толькі на адной мове. Так, з 26 кодэксаў Рэспублікі Беларусь, тэксты якіх прадстаўлены на Нацыянальным прававым інтэрнэт-партале pravo.by, 25 афіцыйна прынятыя толькі па-руску, 1 – толькі па-беларуску. У 2019 г. пры Нацыянальным цэнтры прававой інфармацыі быў створаны экс-

пертны савет па перакладзе заканадаўчых актаў на беларускую мову [4]. На сённяшні дзень на партале pravo.by прадстаўлены неафіцыйныя пераклады на беларускую мову 16-ці кодэксаў Рэспублікі Беларусь.

Акрамя праблемы даступнасці заканадаўства на двюх дзяржаўных мовах Рэспублікі Беларусь, існуе праблема даступнасці тэкстаў для невідушчых і людзей са слабым зрокам. Па інфармацыі Сусветнай арганізацыі аховы здароўя, у свеце налічваецца больш за 40 млн невідушчых і больш за 250 млн людзей з вельмі дрэнным зрокам. Толькі ў Беларусі на 1 жніўня 2018 г. пражывала 567,5 тыс. чалавек з інваліднасцю, зарэгістраваных у органах працы, занятасці і сацыяльнай абароне, што складае 6 % ад агульнай колькасці насельніцтва рэспублікі. Калі дадаць да гэтага 1,9 млн беларусаў, старэйшых за 60 гадоў, большасць з якіх слаба бачаць, то стане відавочна, што дадзеная праблема датычыцца чвэрці жыхароў Беларусі.

Раней людзі са слабым зрокам былі амаль цалкам ізаляваны ад грамадства. Цяпер грамадства пачынае разумець: людзі з інваліднасцю па зроку не існуюць асобна, а з’яўляюцца яго часткай. Камп’ютар дазваляе ім не замыкацца ў сваім вузкім асяроддзі.

18 кастрычніка 2016 г. Беларусь ратыфікавала міжнародную Канвенцыю аб правах інвалідаў, у артыкуле 9 якой так гаворыцца аб інтэрнэт-даступнасці: «Дзяржавы-ўдзельніцы... прымаюць належныя меры для таго, каб:

развіваць іншыя <...> формы аказання дапамогі і падтрымкі людзям з інваліднасцю для забеспячэння ім доступу да інфармацыі;

спрыяць доступу людзей з інваліднасцю да новых інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій і сістэм, у тым ліку да Інтэрнэту;

садзейнічаць праектаванню, распрацоўцы, вытворчасці і распаўсюджванню даступных інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій, каб даступнасць такіх тэхналогій і сістэм дасягалася з мінімальнымі выдаткамі» [5].

4 снежня 2017 г. Беларусь у рамках Праграмы развіцця ААН таксама падпісала Інфармацыйную стратэгію Беларусі па паў-

напраўным уключэнні (інклюдзіі) людзей з інваліднасцю ў грамадства.

А з 1 студзеня 2019 г. уступіла ў сілу пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 797 ад 23 кастрычніка 2017 г., паводле якой унесены змяненні і дапаўненні ў Палажэнне аб парадку функцыянавання інтэрнэт-сайтаў дзяржаўных органаў і арганізацый [6]. Удаскладнена, што інфармацыя на інтэрнэт-сайтах размяшчаецца на рускай і (або) беларускай мовах, а пры неабходнасці – таксама на адной або некалькіх замежных мовах. Прымяненне і беларускай, і рускай моў патрэбнае пры размяшчэнні ўсёй інфармацыі, якая з’яўляецца абавязковай для галоўнай старонкі інтэрнэт-сайта. Устаноўлена, што на інтэрнэт-сайтах неабходна прадугледзець даступнасць інфармацыі ў адпаведнасці з патрабаваннямі, вызначанымі ў тэхнічных нарматыўна-прававых актах. Пры гэтым інтэрнэт-сайт павінен падтрымліваць версію для людзей з інваліднасцю па зроку і быць сумяшчальным з рознымі інтэрнэт-браўзерамі.

Так, з мэтай забеспячэння агульнадаступнасці інфармацыі былі распрацаваны версіі інтэрнэт-сайта 4-й гарадской клінічнай бальніцы імя М. Я. Саўчанкі на рускай і беларускай мовах, і абедзве версіі падтрымліваюць функцыянальнасць для людзей з інваліднасцю па зроку, якая дазваляе: уключаць ці выключаць галасавыя падказкі, што прагаворваюць назвы раздзелаў інтэрнэт-сайта, кнопак і пунктаў меню; агучваць навіны па-беларуску і па-руску з дапамогай усталяванай сістэмы сінтэзу маўлення; выбіраць камфортныя для ўспрымання памер шрыфту і каляровую палітру.

Адзін з асноўных фактараў, які стрымлівае практычнае забеспячэнне двухмоўя ў прававой сферы Рэспублікі Беларусь, – нявырашанасць праблемы якаснай і хуткай лінгвістычнай апрацоўкі тэкстаў вялікага памеру, што сведчыць аб актуальнасці якаснага машыннага перакладу.

Атрымаць неафіцыйную беларускамоўную версію рускамоўнага нарматыўнага акта або неафіцыйную рускамоўную версію беларускамоўнага нарматыўнага акта сёння магчыма, калі звярнуцца на сайт Нацыянальнага цэнтра прававой інфармацыі

Рэспублікі Беларусь і націснуць кнопку «Машынны пераклад». Пераклад ажыццяўляецца за некалькі хвілін, а яго якасць дазваляе ў цэлым зразумець дакумент, але звяртае на сябе ўвагу сэнсавая нераўнацэннасць лексічных адзінак або сінтаксічных канструкцый зыходнай рускай мовы і беларускай мовы, напрыклад (руская лексема – прапанаваная машынным перакладчыкам лексема – правільны аналаг): *отношения – дачыненні – адносіны; настоящий – сапраўдны – дадзены; управлениями по труду – кіраваннямі па працы – упраўленнямі па працы; законодательством, действующим на ее территории – заканадаўствам, якое тэрыторыі; работниками, состоящими в близком родстве – работнікамі, якія складаюцца ў блізім сваяцтве – работнікамі, якія знаходзяцца ў блізім сваяцтве; ответственных за соблюдение законности – адказных за прытрымліванне законнасці – адказных за захаванне законнасці.*

Менавіта таму пострэдагаванне тэкстаў лінгвістамі – гэта неабходная праца, якая можа быць аптымізавана пры дапамозе праграмнага забеспячэння [7], распрацаванага супрацоўнікамі лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення Аб’яднанага інстытута праблем інфарматыкі (АІПІ) НАН Беларусі. У прыватнасці, пры перакладзе тэкстаў кодэксаў Рэспублікі Беларусь карыснымі з’яўляюцца сістэмы праверкі правапісу, статыстычнай і даведачнай інфармацыі аб сімвалах, статыстыкі ўжывання адвольных сімвальных паслядоўнасцей у электронным тэксце, пошуку і выпраўлення памылак у напісанні літар «у» і «ў», распазнавання і вылучэння ў тэксце амографаў [8].

Машынны перакладчык можа быць удасканалены, калі ён будзе мець магчымасць пастаянна напрацоўваць свае навыкі ў адной і той жа прадметнай галіне, грунтоўчыся на правілах, якія выбіраюцца з зададзеных крыніц інфармацыі. А з удасканаленнем машыннага перакладчыка пачне вырашацца і праблема забеспячэння даступнасці заканадаўства для носьбітаў розных моў (у тым ліку сярод людзей з інваліднасцю па зроку) – адна з галоўных задач, што вырашаюцца ў кожнай дзяржаве ў мэтах інфармацыйнай бяспекі [1].

У лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення АІПІ НАН Беларусі існуе шэраг распрацаваных сінтэзатараў беларускага і рускага маўлення, сярод якіх стацыянарны [9], мабільны і анлайн-сінтэзатар [10], што дазваляе людзям з інваліднасцю па зроку праз аўтаматычнае агучванне тэксту сінтэзатарам праслухоўваць патрэбны ім кантэнт на розных прыстасаваннях.

Дадзеныя праграмы таксама выкарыстоўваюцца для працы з юрыдычным даменам беларускай лексікі пры перакладзе з рускай мовы на беларускую і далейшым агучванні кодэксаў Рэспублікі Беларусь. Распрацавана канцэпцыя сістэмы машыннага перакладу, якая выкарыстоўвае нейронныя сеткі. У параўнанні з сістэмамі, заснаванымі на правілах і статыстыцы, сістэмы з нейроннымі сеткамі даюць значна лепшы вынік і якасць перакладзенага тэксту. На сённяшні дзень сістэмы з нейроннымі сеткамі для перакладу прымяняюць найбольш папулярныя сярод карыстальнікаў парталы Google, Яндэкс, Промт, DeepLearning і інш. Недахоп названых сістэм – выкарыстанне мовы-пасрэдніка (англійскай). Так, пераклад з рускай мовы на беларускую праходзіць 2 этапы: з рускай на англійскую, далей з англійскай на беларускую, і памылкі з’яўляюцца на кожным з этапаў.

Для больш карэктнай працы сістэмы машыннага перакладу, заснаванай на нейронных сетках, неабходна стварэнне корпуса паралельных тэкстаў для кожнай моўнай пары. Такім чынам, для забеспячэння руска-беларускага перакладу патрэбна пэўная колькасць эталонных тэкстаў на дзвюх мовах, на якіх будзе навучацца нейронная сетка.

З гэтай мэтай у лабараторыі распазнавання і сінтэзу маўлення ствараецца двухмоўны корпус кодэксаў Рэспублікі Беларусь (зацверджаны кодэкс на адной з дзвюх дзяржаўных моў з перакладам на другую мову). Такі корпус забяспечыць машыннае навучанне нейроннай сеткі найперш для аўтаматычнага перакладу тэкстаў афіцыйна-справавога стылю.

Пераклад кожнага кодэкса праходзіць некалькі этапаў:

1. Пераклад з дапамогай сістэмы машыннага перакладу на айце НЦПІ.

2. Вычытка атрыманага перакладу пры дапамозе праграмага забеспячэння, прадстаўленага на платформе corpus.by:

- праверка правапісу;
- аналіз статыстычнай і даведачнай інфармацыі аб сімвалах;
- аналіз статыстыкі ўжывання адвольных сімвальных паслядоўнасцей у электронным тэксце (падлік частотнасці словаформ);
- пошук і выпраўленне памылак у напісанні літар «у» і «ў»;
- распазнаванне і вылучэнне ў тэксце амографіаў.

3. Ручная вычытка тэксту і выпраўленне памылак паслядоўна трыма рэдактарамі. У працэсе вычылкі складаецца слоўнік найбольш частых (рэгулярных) замен слоў і словазлучэнняў. Такі кантэксталагічны слоўнік таксама плануецца выкарыстаць пры навучанні сістэмы машыннага перакладу для павышэння якасці перакладзенага тэксту.

На працягу некалькіх гадоў вядзецца праца над стварэннем корпуса перакладзеных і размешчаных у агульным доступе кодэксаў [11].

Прымаюцца заўвагі і ўдасканальваюцца пераклады, рыхтуюцца матэрыялы для адсылкі корпусаў зацікаўленым арганізацыям і навукоўцам для дапрацоўкі. Акрамя перакладу, тэксты кодэксаў на беларускай і рускай мовах агучваюцца мадэрнізаваным анлайн-сінтэзатарам VarysBelHigh, які дае магчымасць атрымліваць больш чыстае гучанне за кошт выдалення часткі басовага спектра.

Падчас працы над перакладам кодэксаў былі выяўлены некаторыя асаблівасці беларускай граматыкі (у параўнанні з рускай), якія цяжка алгарытмізаваць у сістэме машыннага перакладу, напрыклад:

– розныя канчаткі назоўнікаў мужчынскага роду ў родным склоне (-а ці -у), прычым ужыванне аднаго з варыянтаў залежыць ад семантыкі слова: *рахунка* (у значэнні ‘дакумент’) і *рахунку* (у значэнні ‘фінансавая аперацыя’);

– граматычнае афармленне канструкцый са ступенямі параўнання прыметнікаў і прыслоўяў: *не позднее двух месяцев – не пазней за два месяцы*;

– дзеепрыметнікі, дзеепрыметныя звароты часта ў беларускай мове перадаюцца даданымі сказамі: *сведения, составляющие государственные секреты – звесткі, якія з’яўляюцца дзяржаўнымі сакрэтамі*;

– анафарычныя сувязі, пры якіх машынны пераклад выкарыстоўвае памылковы род слова-заменніка, напрыклад: *пассажир – физическое лицо, имеющее проездной документ і пассажир – фізічная асоба, *якое мае праязны дакумент; Решение принимает государство. Оно определяет порядок... і Раішэнне прымае дзяржава. *Яно вызначае парадак... Такая ж праблема ёсць і з катэгорыяй ліку, напрыклад, са словамі *лекарство – лекі, похороны – пахаванне*.*

На ўзроўні лексікі пэўную цяжкасць для перакладу выклікаюць некаторыя дзеясловы, напрыклад: *устанавліваць, падвергаць, прадоставляць*. Аднаслоўныя адпаведнікі гэтых дзеясловаў (*устанаўліваць, падвяргаць, прадастаўляць*), якія падаюцца ў слоўніках, нехарактэрныя для беларускай лексічнай сістэмы, таму варта шукаць іншыя варыянты перакладу сказаў з такімі дзеясловамі. Акрамя таго, слоўнікі сучаснай беларускай мовы часам не дыферэнцыруюць некаторыя тэрміны, падаючы аднолькавы пераклад для розных лексем рускай мовы, у той час як у заканадаўстве гэтыя тэрміны маюць адрозненне ў значэнні: *збудаванне – адпаведнік для слоў строение і сооружение, службовы – служебный і должностной, утрыманне – содержание і иждивение*, у той час як у Грамадзянскім кодэксе сустракаецца выраз *пожизненное содержание гражданина с иждивением*. Для запаўнення такіх лексічных лакун неабходна сумесная праца юрыстаў і лінгвістаў, а таксама зварот да старажытных помнікаў юрыдычнай літаратуры на старабеларускай мове.

Лабараторыя распазнавання і сінтэзу маўлення плануе прапаноўваць для тэсціравання і наступнай практычнай эксплуатацыі сістэмы сінтэзу і распазнавання маўлення па тэксце, сістэмы машыннага перакладу тэкстаў юрыдычнага і медыцынскага дамена, удзельнічаць у развіцці і нападзенні дзяржаўных інфармацыйна-прававых рэсурсаў. Для гэтага яшчэ 7 жніўня 2018 г. АПП НАН Беларусі і Нацыянальным цэнтрам прававой інфармацыі

Рэспублікі Беларусь быў заключаны дагавор аб супрацоўніцтве ў галіне навуковых распрацовак па развіцці і ўдасканаленні інфармацыйных тэхналогій і сістэм, нацыянальных інфармацыйных рэсурсаў і іх рацыянальным выкарыстанні, у тым ліку па выпрацоўцы карпусоў беларускай, рускай і англійскай юрыдычнай лексікі з дапамогай партала corpus.by.

Такім чынам, ва ўмовах новага інфармацыйнага асяроддзя чалавечай цывілізацыі – інфасферы, якая цягне за сабой радыкальныя сацыяльныя змены і істотным чынам датычыцца жыцця практычна кожнага грамадзяніна, у Беларусі робяцца вельмі сур’ёзныя і патрэбныя крокі ў бок даступнасці юрыдычных тэкстаў. Значную ролю пры гэтым адыгрывае забеспячэнне даступнасці інфармацыі для безбар’ернай навігацыі па заканадаўстве Рэспублікі Беларусь усіх катэгорый моўных носьбітаў незалежна ад іх асаблівасцей.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Гецэвіч, Ю. С. Выкарыстанне сістэм машыннага перакладу і сінтэзу маўлення для забеспячэння даступнасці заканадаўчых тэкстаў на розных мовах у Рэспубліцы Беларусь / Ю. С. Гецэвіч, А. А. Кірдуна // Информационные технологии и право (Правовая информатизация – 2018): материалы VI Международ. науч.-практ. конф., Минск, 17 мая 2018 г. / под общ. ред. Е. И. Коваленко; Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2018. – С. 123–128.
2. Закон Республики Беларусь о нормативных правовых актах // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2020. Рэжым доступу: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=N11800130>. – Дата доступу: 18.07.2020.
3. Кодексы Республики Беларусь // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2020. Рэжым доступу: <http://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnyye-dokumenty/kodeksy-respubliki-belarus/>. – Дата доступу: 07.04.2020.
4. Одобрен перевод Избирательного кодекса на белорусский язык: текст доступен для всех заинтересованных // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2020. Рэжым доступу: <https://pravo.by/novosti/novosti-pravo-by/2019/november/42031/>. – Дата доступу: 18.12.2019.
5. Конвенция о правах инвалидов // Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2020. Рэжым доступу: http://mintrud.gov.by/ru/new_url_369854369. – Дата доступу: 01.03.2020.

6. Постановление Совета Министров Республики Беларусь «О внесении изменения и дополнений в Положение о порядке функционирования интернет-сайтов государственных органов и организаций» // Эталон Online [Электронны рэсурс]. – 2020. Рэжым доступу: http://etalonline.by/document/?regnum=c21700797&q_id=643794. – Дата доступу: 13.07.2020.

7. Сінтэзатар маўлення па тэксце [Электронны рэсурс]. – 2020. Рэжым доступу: <http://corpus.by/TextToSpeechSynthesizer/?lang=be>. – Дата доступу: 29.03.2018.

8. Гецэвіч, Ю. С. Вычытка і генерацыя тэкстаў вялікага памеру на беларускай мове / М. У. Марчык, Г. Р. Станіславенка, С. І. Лысы, Ю. С. Гецэвіч // Развитие информатизации и государственной системы научно-технической информации (РИНТИ-2017): доклады XVI Международной конференции, Минск, 16 ноября 2017 г. / ОИПИ НАН Беларуси; под науч. ред. А. В. Тузикова, Р. Б. Григянца, В. Н. Венгерова. – Минск : ОИПИ НАН Беларуси, 2017. – С. 305–310.

9. Гецевич, Ю. С. Система синтеза белорусской речи по тексту / Ю. С. Гецевич, Б. М. Лобанов // Речевые технологии. – 2010. – № 1. – С. 91–100.

10. Гецэвіч, Ю. С. Распрацоўка сінтэзатара беларускага і рускага маўленняў па тэксце для мабільных і інтэрнэт-платформаў / Ю. С. Гецэвіч, Д. А. Пакладок, Д. В. Брэк // Развитие информатизации и государственной системы научно-технической информации (РИНТИ-2012) : докл. XI Международ. конф., Минск, 15 нояб. 2012 г. – Минск : ОИПИ НАН Беларуси, 2012. – С. 254–259.

11. Лабараторыя распазнавання і сінтэзу маўлення [Электронны рэсурс]. – 2023. Рэжым доступу: <http://ssrlab.by/>. – Дата доступу: 18.03.2023.

УДК 81'374.3

Алена Лапцёнак

*(Институт мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі,
г. Мінск, Беларусь)*

ПРЫНЦЫПЫ ВЫДЗЯЛЕННЯ АДЦЕННЯЎ ЗНАЧЭННЯ Ў СЕМАНТЫЧНАЙ СТРУКТУРЫ ДЗЕЯСЛОВАЎ У ТЛУМАЧАЛЬНЫМ СЛОЎНІКУ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

В статье рассматривается лексикографическое оформление производных глагольных значений в качестве оттенков значений. Данные значения